

УДК 349.414

Потапенко Сергій Анатолійович

*доцент кафедри цивільного, господарського і трудового права
Академія праці, соціальних відносин і туризму, адвокат
доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»*

Potapenko Sergii

*Associate Professor of the Department of Civil, Economic and Labor Law
Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Lawyer
Doctor of Philosophy in Specialty 081 «Law»*

ORCID: 0000-0003-3447-5971

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ ТА МІСТОБУДІВНИХ ВІДНОСИН : ТЕНДЕНЦІЇ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ**

**TRANSFORMATIONS OF LEGISLATIVE REGULATION OF LAND
AND URBAN PLANNING RELATIONS: TRENDS AND PROSPECTS**

Анотація. У статті розглянута історія виникнення містобудівного права, проаналізовані позиції науковців щодо його правового статусу, предмету, а також місця в правовій системі. Встановлено, що в наслідок уніфікації містобудівної і земельнопорядної документації, суспільні відносини, пов'язані із її розробленням, просторовим плануванням територій, визначенням функціонального призначення території, видів переважного та супутнього використання земельних ділянок, можливості їх забудови стали предметом спільного правового регулювання вже більш взаємоузгоджених приписів містобудівного та земельного законодавства.

Обґрунтовано, що на сучасному етапі наповнення земельного права містобудівним змістом є результатом зміни парадигми просторового

планування територій, зміни підходів до визначення складу земель, удосконалення системи управління земельним фондом, що свідчить про трансформацію національного земельного права під впливом глобалізаційних процесів з метою впровадження та реалізації міжнародних і європейських стандартів у національному законодавстві.

Ключові слова: *земельні відносини, містобудівні відносини, документація із землеустрою, містобудівна документація.*

Summary. *The article deals with the history of urban planning law on the basis of construction law. It is analyzed positions of scientists on legal status of urban law, the subject of its legal regulation, as well as places in legal system. It is established that as a result of the unification of urban planning and land management documentation, social relations related to its development, spatial planning of territories, determining the functional purpose town planning and land legislation. It is substantiated that at the present stage of filling of land law urban content is the result of changing the paradigm of spatial planning of territories, changing approaches to determining the composition of land, improving the system of land management, which testifies to the transformation of national land law under the influence of globalization processes for the purpose of implementation European standards to national legislation.*

Key words: *land relations, urban planning relations, documentation on land management, town planning documentation.*

Постановка проблеми. Тривалий час стан правового регулювання планування використання та охорони земель в Україні мав два основні недоліки: змістовний («подвоєння» планувальної документації шляхом перетину містобудівної та землевпорядної документацій) та інструментальний (використання різних правових засобів до планування територій у межах та за межами населених пунктів, що призводило до

дисбалансу територіального розвитку та негативно відображалось на стані містобудівного освоєння територій) [47]. Це пов'язано з тим, що тривалий час положення містобудівного законодавства щодо просторового планування територій стримувалися приписами земельного законодавства про цільове призначення земельних ділянок [46, с. 40]. Наразі дана проблема частково вирішена шляхом прийняття низки законодавчих актів. Так, Законом України «Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо планування використання земель» від 17.06.2020 р. № 711-IX (далі – Закон № 711-IX) [7] запроваджено об'єднання містобудівної документації на місцевому рівні з документацією із землеустрою, закріплено пріоритет функціонального призначення території як основи для визначення категорії земель та цільового призначення земельних ділянок. Також, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28.04.2021 р. № 1423-IX (далі – Закон № 1423-IX) [8], до переліку об'єктів земельних відносин (земельні ділянки, земельні частки (паї)) включені території, які до цього були лише об'єктами містобудування.

У світлі зазначених змін для регулювання земельних та містобудівних відносин у структурі сучасного земельного права сформувалися нові види земельно-правових норм. На сучасному етапі наповнення земельного права містобудівним змістом відображає загальну тенденцію трансформації даної галузі. Відтак для вітчизняної науки земельного права наразі наявні виклики для дослідження «глибини» трансформації земельного права у світлі наповнення його містобудівним змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення правового статусу містобудівного і будівельного права в правовій системі присвячена достатньо велика кількість наукових публікацій, таких вчених,

як А.П. Анісімов, Н.Г. Юшкова [23], В.М. Єрмоленко [29], Є.О. Харитонов, О.І.Харитонова [51], А.В. Єрхов [30], І.О. Ізаров [32, 33], О.О. Квасницька [34], О.В. Стукаленко [49, 50], С.В. Мещеряков, І.Г. Пірожков, С.А. Фролов [41], А.Я.Риженков [48], А.П. Зінов'єва, Н.О. Вєдишев [31], Є.С. Болтанов [25], А.М.Люкшин [39] та ін. Роль містобудування при землекористуванні та земельно-правові аспекти містобудівної діяльності досліджувалися в роботах М.В. Шульги, І.В. Ігнатенка [54], А.І. Ріпенка [46; 47], О.С. Петраковської, Ю.О.Тация, М.Ю. Міхальова [44], О.І. Крассова [37; 38], Ю.Л. Косенкова [53] та ін. Але питання трансформації земельного права у контексті наповнення його містобудівним змістом не були об'єктом активних досліджень у земельно-правовій доктрині.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження трансформації земельного права у світлі наповнення його містобудівним змістом.

Виклад основного матеріалу. У правовій доктрині земельні відносини розуміються, як врегульовані нормами земельного права суспільні відносини щодо розподілу, використання, охорони та відтворення земель, а також управління земельним фондом. Із земельними відносинами об'єктивно пов'язані містобудівні відносини, які складаються у сфері містобудівної діяльності, оскільки вони стосуються планування розвитку і використання територій та земельних ділянок. З одного боку, відповідно до ст. 20 Закону України «Про основи містобудування» регулювання земельних відносин у містобудуванні повинно здійснюватися відповідно до положень земельного законодавства [3], а з іншого боку, категорія земель і цільове призначення земельної ділянки (правовий режим земель) тепер встановлюється і змінюється в межах відповідного виду функціонального призначення території, визначеного містобудівною документацією (загальнодержавного, регіонального та місцевого рівня). У зв'язку з цим постають питання узгодженості та розмежування правового

регулювання земельних та містобудівних відносин приписами земельного та містобудівного законодавства, а також встановлення їх галузевого пріоритету.

Земельне право є самостійною галуззю права, а її предметом є земельні відносини і така позиція є загально визнаною серед науковців. Утім, досі не з'ясованим залишається статус містобудівного права, його предмет та місце у системі національного права, що має принципове значення для розмежування правового регулювання земельних та містобудівних відносин. У правовій доктрині наявна дискусія щодо статусу містобудівного права як самостійної галузі права, підгалузі та інституту інших галузей права або галузі законодавства.

Важливим з методологічного боку видається визначення співвідношення містобудівного права з будівельним правом, яке сьогодні окремими вченими також позиціонується на роль самостійної комплексної галузі [39; 51]. Для з'ясування даного питання варто застосувати історично-правовий підхід, з позицій якого попередником містобудівного права було будівельне право, яке виникло ще за часів Російської імперії у зв'язку із прийняттям Будівельного статуту 1832 року та його подальшими редакціями (1842, 1857 та 1890 років) [45], які в той час інтегрували норми тодішнього адміністративного (поліцейського), цивільного та земельного законодавства. На думку В.М. Єрмоленка аналіз положень Будівельного статуту приводить до висновку про доцільність відведення тогочасному будівельному праву статусу комплексного правового інституту (у сучасному розумінні) [29, с. 86].

Примітно, що Земельним кодексом Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – УСРР) 1922 року була передбачена можливість складання міськими радами планів забудови земель за межами міст (п. 152) [1]. В.С. Макарчук зазначає, що нормативно-правове регулювання будівельної справи у Союзі Радянських Соціалістичних

Республік (далі – СРСР) отримало своє концептуальне оформлення в період 1928-1932 років, а в подальшому відбувалося лише удосконалення правового базису [40], серед яких можна звернути увагу на постанову Ради Народних Комісарів (далі – РНК) Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) від 27.04.1937 року «Про порядок затвердження проектів та розрахунків по капітальному будівництву [15] та ін.

Паралельно розвивалася і містобудівна діяльність. Так, в 1918 році була здійснена спроба переходу до нового етапу у містобудуванні, основними принципами якого мали стати доцільність і планомірність. Відтоді проект планування міста перестає бути лише звичайним кресленням розміщення його вулиць і площ, а стає програмним документом організації розвитку міського життя з урахуванням санітарних норм і знаряддям соціальної творчості [53]. В той час М. Диканським [27], Г. Дубеліром [28], Г. Ковалевським [36], Б. Кнатцом [35] та іншими була теоретично обґрунтована концепція «саду-міста» з її привабливими художньо-планувальними принципами комплексного планування забудови, озеленення та інженерної інфраструктури, яка була втілена у 1919–1920 роках при радянській владі. В 1927 році з'явилася концепція «соцміста», яка постулювала ідеї раціоналізму й економії, теоретиками якої були Н.А. Мілютін [42], О. Орельська [43], В. Альошин [24] та ін. Ця концепція передбачала ієрархічне структурування селітебної території на три рівні: житловий будинок – житловий квартал – житловий район. Відтоді квартал стає основною містобудівною і функціональною одиницею планування, а забудову нових міських житлових і промислових районів можливо було здійснювати лише після затвердження проекту планування міста. Для складання проектів планівки і забудови міст у 1930 році в УРСР спеціально був утворений Державний інститут проектування міст УРСР. В той же час з'явилася концепція «міста-

ансамблю», основним постулатом останньої було – місто як завершений твір мистецтва [52].

В свою чергу про розвиток радянського містобудівного законодавства свідчить низка прийнятих в той час нормативно-правових актів: постанова РНК від 31.08.1927 р. «Про розпланування та забудову сільських поселень» [12]; постанова Народного комітету внутрішніх справ (далі – НКВС) УСРР від 24.04.1929 року «Про реченці складання планів наявного розташування і проектів планування міст і селищ міського типу...» [13]; постанова Центрального Виконавчого Комітету СРСР та РНК від 27.07.1933 р. № 70/1219 «Про складання та затвердження проектів планіровки та соціалістичної реконструкції міст та інших населених пунктів Союзу РСР» [14]; постанова РНК Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (далі – РРФСР) від 09.08.1945 року «Про проекти планіровки міст та селищ РРФСР» [16]; постанова Ради Міністрів (далі – РМ) УРСР від 15.06.1955 р. № 777 «Про Порядок складання, погодження і затвердження проектів планіровки міст і селищ УРСР» [17]; постанова Державного комітету РНК СРСР по справах будівництва від 07.05.1966 р. «Планіровка и забудова населених пунктів. Норми проектування. БНіП П-К.2-62 [18]; постанова Державного комітету РНК СРСР по справах будівництва від 23.05.1966 р. «Інструкція по складанню проектів планіровки і забудови міст СН 345-66 [19]; відомчі будівельні норми БН 38-82. Інструкція про склад, порядок розроблення, погодження та затвердження схем районної планіровки, планіровки і забудови міст, селищ, сільських населених пунктів 38-82 від 29.12.1982 р. [20]; наказ Держкоммістобудування від 17.04.1992 р. № 44. «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень ДБН 360-92**» [21].

Хоча ритм та фази розвитку концептуальних містобудівних ідей, містобудівної діяльності та їх нормативного закріплення на практиці не

співпадали, все ж таки зазначені процеси впливали на формування структури масиву законодавства, акти якого регулювали відносини у сфері радянського містобудування.

Перехідним моментом від будівельного до містобудівного права є прийняття у 1992 році Закону України «Про основи містобудування» [3], потім у 2000 році Закону України «Про планування і забудову територій» [4]. У 2010 році у національній правовій доктрині вперше була висловлена пропозиція щодо обґрунтування галузевої природи містобудівного права як перспективного напрямку дослідження [32]. Пожвавлення юридичного наукового середовища щодо з'ясування різноаспектної тематики містобудівних відносин відбулося після прийняття у 2011 році Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [6].

Сучасний стан наукового осмислення категорій «містобудівне право» і «будівельне право» та їх співвідношення характеризуються розмаїттям точок зору та підходів до їх розуміння. Так, на думку О.В. Стукаленка це обумовлено відсутністю уніфікованого підходу до розуміння термінів «містобудування» та «будівництво», чітких критеріїв розмежування цих категорій, що призводить до підміни цих понять у правозастосовній діяльності, а також невизначеності у тлумаченні термінів, і, як наслідок, плутанина при вирішенні спорів у зазначеній сфері [50]. Отже, зміст будівельної діяльності не тотожній змісту містобудівної діяльності [26].

Наприклад, О.В. Стукаленко ототожнює будівельне і містобудівне право, вважаючи при цьому, що «... будівельна галузь – це підгалузь адміністративного права, що регулює суспільні відносини управлінського та публічно-сервісного спрямування, що формуються у процесі публічного управління в будівельній галузі, та спрямована на створення повноцінного середовища життєдіяльності людини» [49, с. 27]. Натомість О.В. Єрхов вважає, що містобудівний комплекс є інститутом галузі будівельного права, яка формується. При цьому будівельну та архітектурну види

діяльності він розглядає як складові містобудування. До будівельної він відносить діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб у сфері містобудівного планування розвитку територій і поселень, проектування, будівництва та реконструкції об'єктів нерухомості, а також визначення видів використання земельних ділянок. А архітектурна діяльність, на його думку, включає в себе творчий процес створення архітектурного проекту, координацію розробки всіх розділів проектної документації для будівництва або для реконструкції, авторський нагляд за будівництвом архітектурного об'єкта тощо [50].

Враховуючи об'єднання різногалузевих норм за єдністю предмету правового регулювання – будівельні відносини, В.М. Єрмоленко розглядає будівельне право як комплексний та одночасно міжгалузевий правовий інститут. На думку вченого очевидним є шлях утворення галузі містобудівного права саме через переродження, тобто поглинання та трансформацію, а також спадковість існуючого будівельного права як міжгалузевого правового інституту [29, с. 86-88]. В.М. Єрмоленко відстоює думку, що наразі є підстави вважати «містобудівне право самостійною комплексною галуззю національного права, предмет якої становлять відносини будівельні, архітектурні та планування організації і розвитку територій і населених пунктів, під якими у законодавстві розуміються безпосередньо містобудівні відносини». Науковець вважає, що всі відносини, які становлять предмет містобудівного права в цілому є містобудівними, а тому ототожнювати з містобудівними відносинами лише частину предмету (відносини планування організації і розвитку територій і населених пунктів) є логічно і методологічно неправильним, що потребує поглиблення досліджень у зазначеному напрямі [29, с. 91].

С.В. Мещерякова, І.Г. Пірожков та С.А. Фролов розглядають містобудівне право як самостійну галузь російського права виходячи з

наступних критеріїв: а) містобудівна сфера суспільної діяльності є достатньо широкою, має явно виражену якісну специфіку та соціальну значущість; б) наявність специфічного поєднання методів правового регулювання; в) існування спеціальних принципів та джерел містобудівного права; г) наявність достатнього обсягу законодавства, в тому числі кодифікованого; д) наявність містобудівних правових інститутів, які утворюють систему норм, впорядковану на основі єдиних принципів; е) наявність специфічних понять і категорій, властивих містобудівному праву та мір юридичної відповідальності [41]. Такої ж позиції притримуються А.Я. Риженков, [48]; А.П. Анісімов, Н.Г. Юшкова [23] та І.О. Ізарова [33].

Водночас, Є.О. Харитонов та О.І. Харитонova розрізняють «містобудівні відносини» (які виникають лише при здійсненні будівництва у містах), «будівельні відносини» (стосуються будівельної діяльності взагалі) та «відносини, пов'язані із сферою будівництва» (забезпечення житлом тощо), які є достатньо визначеним предметом законодавчого регулювання, а відтак на думку вчених «будівельне право» та містобудівне право» є комплексними галузями законодавства [51, с. 20]. Це означає, що містобудівні відносини можуть регулюватися правовими актами різної галузевої приналежності, передусім, цивільного та адміністративного законодавства [51, с. 20], а відтак і земельного, екологічного законодавства тощо.

При цьому, О.О. Квасніцька вважає будівельну діяльність частиною містобудівної, а «містобудівне право» самостійною галуззю законодавства. Разом з тим на думку вченої наразі настали передумови для формування самостійної, комплексної галузі містобудівного права на базі чинного містобудівного законодавства [34]. На думку, А.І. Ріпенка наразі наявні лише

передумови для становлення нової галузі права – містобудівного права [46].

О.А. Зінов'єва і Н.О. Вєдишева зазначають, що чинний Містобудівний кодекс Російської Федерації (далі – РФ) заклав лише передумови для формування містобудівного права як нової галузі російського права, але однозначно говорити про становлення цієї галузі є передчасним з огляду на недостатнє дослідження правової природи містобудівних відносин, їх ролі та місця в системі суспільних відносин. Тому, на їхню думку, поки що можна впевнено стверджувати про існування містобудівного законодавства в системі російського законодавства [31], до предмету якого входять відносини по територіальному плануванню, містобудівному зонуванню, архітектурно-будівельному проектуванню, по будівництву об'єктів капітальної забудови, їх реконструкції, капітальному ремонту зносу, а також по експлуатації будівель та споруд (тобто також і будівельні відносини).

Існують і інші точки зору. Приміром, Е.С. Болтанова вважає містобудівне право інститутом (в частині правового регулювання забудови земель) в системі екологічного права як комплексної галузі [25]. При цьому, О.І. Крассов одночасно відносить містобудівне право до інституту земельного права (правового режиму земель населених пунктів) [37] та підгалузі земельного права [38].

Аналізуючи наведені позиції науковців та чинне законодавство ми приєднуємося до думки тих, які вважають будівельні відносини складовою частиною містобудівних, а останні предметом правового регулювання містобудівного права, як комплексної галузі національного законодавства, до якої входять правові акти різної галузевої приналежності, передусім, цивільного та адміністративного законодавства. Саме в цьому значенні ми і будемо використовувати в даній статті поняття «містобудівне право».

Законом № 711-ІХ [7] впроваджено наступні новели на досліджувану нами тему:

1) встановлено пріоритет функціонального призначення території, визначеного містобудівною документацією, над категоріями земель і цільовим призначенням земельних ділянок;

2) запроваджено новий вид містобудівної документації – комплексний план просторового розвитку території територіальної громади (далі – комплексний план), який розробляється на всю територію територіальної громади (в межах і за межами населених пунктів);

3) здійснено об'єднання містобудівної документації на місцевому рівні із документацією із землеустрою та передбачено можливість при її розробленні, поряд із проектуванням планувальної організації та функціонального призначення території також:

а) здійснювати формування земельних ділянок комунальної власності в межах території територіальної громади, щодо території якої розроблена відповідна документація;

б) здійснювати на строк до 10 років резервування земель з мотивів суспільної необхідності з метою забезпечення інтересів держави, територіальних громад, а також власників нерухомого майна;

4) встановлено, що проектні рішення комплексного плану включають відомості про: визначення складу угідь, віднесення земель до відповідних категорій, переліки обмежень у використанні земель та переліки земельних ділянок, щодо яких встановлено обмеження у використанні земель, земельні ділянки для передачі у комунальну власність, землі, які підлягають розподілу (надання у власність та передачі у користування);

5) встановлено, що у разі наявності затверджених комплексного плану або генерального плану населеного пункту на відповідній території не розробляються: схема землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель, проекти земельно-господарського устрою, проекти землеустрою щодо впорядкування територій для містобудівних потреб, проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж

територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів.

Уніфікація містобудівної документації та документації із землеустрою в нашій країні відбулась лише стосовно містобудівної документації на місцевому рівні, яка ст. 25 Закону України «Про землеустрій» визначена як вид документації із землеустрою [5]. Механізм їх поєднання передбачає можливість при розробленні комплексного плану, генерального плану та детального плану території (далі – містобудівна (землевпорядна) документація), поряд із просторовим плануванням території територіальної громади, населеного пункту, або їх частини, також одночасно здійснювати систему заходів із землеустрою (формування, резервування земельних ділянок, встановлення обмежень у використанні земель тощо), що не потребує розроблення певних видів документації із землеустрою та дає змогу заощадити бюджетні кошти.

Визначення підстав та основних вимог до розроблення містобудівної (землевпорядної) документації входить до предмету спільного регулювання Закону України «Про землеустрій» [5, ст. 45¹] (в частині формування земельних ділянок, їх резервування, розподілу їх за категоріями, власниками і користувачами, угіддями з відображенням наявних обмежень (обтяжень)) та Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [6, ст. 16¹, 17, 19] (в частині перспективного використання всієї території територіальної громади, обґрунтування довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту (його частини) або території за його межами, встановлення функціонального призначення території).

На рівні підзаконних актів зазначені питання деталізовані постановою Кабінету Міністрів України від 01.09.2021 року № 926 «Про затвердження

Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації» [10], яка містить нормативне визначення термінів: «вид використання території» (п. 4), «дозволений вид використання території (земельної ділянки)» (п. 8), «переважний (основний) вид використання території (земельної ділянки)» (п. 18), «супутній вид використання території (земельної ділянки)» (п. 35), «функціональне призначення території» (п. 41), визначає механізм та етапи розроблення містобудівної (землевпорядної) документації, її склад та зміст. З врахуванням наведених змін з 30.12.2021 року також набули чинності нові технічні норми, які регламентують склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні – ДБН Б. 1.1-14:2021 [22].

Відповідно до Закону № 711-IX з 24.07.2021 року [7] категорія земель та вид цільового призначення земельної ділянки визначаються в межах відповідного виду функціонального призначення території (для певної функціональної зони), передбаченого містобудівною (землевпорядною) документацією та внесеного до Державного земельного кадастру. Для впровадження цих положень Порядок ведення Державного земельного кадастру [9], з поміж інших змін, доповнений Додатком 58: «Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок, видів функціонального призначення територій та співвідношення між ними, а також правила їх застосування», Додатком 60: «Класифікатор видів функціонального призначення територій та їх співвідношення з видами цільового призначення земельних ділянок» (додаток 60), а також змінений Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок (додаток 59).

Земельні та містобудівні відносини мають багато спільних рис, схожі об'єкти та суб'єкти, але і властиві їм відмінності. Приміром, об'єкти містобудування є більш широкими за обсягом, до яких входять: планувальна організація території всієї держави (Генеральна схема планування території України), території Автономної Республіки Крим,

області та району (Схема планування території Автономної Республіки Крим, областей та районів), система розселення, система взаємопов'язаного комплексного розміщення основних об'єктів промисловості, транспорту, інженерної та соціальної інфраструктури, функціональне зонування території, архітектурна діяльність, а також об'єкти будівництва. В свою чергу, нормами земельного права визначений порядок встановлення (зміни) меж територій зазначених адміністративно-територіальних одиниць. В умовах наведених змін законодавства відбулося взаємопроникнення земельних та містобудівних відносин на рівні їх об'єктів (території стали об'єктом земельних відносин, функціональне призначення території стало основою для визначення правового режиму земель) та юридичного змісту (формування, резервування, встановлення обмежень у використанні земель здійснюється у межах проектних рішень містобудівної (землевпорядної) документації).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Уніфікація містобудівної документації на місцевому рівні з документацією із землеустрою обумовила збільшення кількості нормативно-правових актів, які комплексно регулюють земельні та містобудівні відносини. З 24.07.2021 року суспільні відносини, пов'язані із просторовим плануванням територій, розробленням, погодженням та затвердженням комплексних планів, генеральних планів населеного пункту, детальних планів території, визначенням функціонального призначення території (функціональних зон), видів переважного та супутнього використання земельних ділянок, можливості їх забудови та граничні параметри дозволеного будівництва стали предметом спільного правового регулювання вже більш взаємоузгоджених приписів містобудівного та земельного законодавства. Але визначення складу земель (категорій земель), встановлення і зміна цільового призначення земельних ділянок, порядок їх формування, резервування, розподілу, використання та охорони,

управління земельним фондом, визначення складу угідь, переліку обмежень у використанні земель тощо, входять до предмету земельного права та регулюються його нормами.

Ці процеси свідчать про те, що земельні відносини досить динамічні і між ними немає застиглих граней, а відтак і межі предмету земельного права також змінюються відповідно до об'єктивно існуючих суспільних відносин. Думається, що зміна парадигми просторового планування територій (земельних ділянок), зміна підходів до визначення складу земель, удосконалення системи управління земельним фондом свідчать про трансформацію національного земельного права під впливом глобалізаційних процесів, а також з метою впровадження та реалізації міжнародних і європейських стандартів у правотворчу, правозастосовчу і правоохоронну діяльність. Висловимо обережне припущення, що наповнення земельного права містобудівним змістом ймовірно обумовило істотні зміни і на рівні принципів земельного права, зокрема в частині залежності правового режиму земель від виду функціонального призначення території та загалом зміни концепції планування використання та охорони земель. Але дана тема є дуже складною, що обумовлює активізацію подальших наукових досліджень даної проблематики на рівні монографічних робіт.

Література

1. Земельний кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки: постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 29.10.1922 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP220002?an=238>
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

3. Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992 р. № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>
4. Про планування та забудову територій: Закон України від 20.04.2000 р. № 1699-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-14/ed20000420#Text>
5. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>
6. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
7. Про внесення змін до Земельного кодексу України та інших законодавчих актів щодо планування використання земель: Закон України від 17.06.2020 р. № 711-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#n203>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28.04.2021 р. № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>
9. Порядку ведення Державного земельного кадастру : постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2021 р. № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text>
10. Порядок розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації: постанова Кабінету Міністрів України від 01.09.2021 р. № 926. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2021-%D0%BF#top>
11. Градостроительный кодекс РФ: федеральный закон от 29.12.2004 г. №ФЗ-191. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51040/89979f7faa05f196cf258aaeb14c24e1ebca03/

12. О розпланировании и застройке сельских поселений : постановление Совета Народных Комиссаров (далі – СНК) от 31.08.1927 г. Собрание Законов и Распоряжений Рабоче-крестьянского правительства СССР (далі – СЗРРКП). 1927. № 93. Ст. 610.
13. Про реченці складання плянів наявного розташування й проектів плянування міст і селищ міського типу, не передбачені в арт. 1 постанови РНК УСР з 14 червня 1928 р. та людність яких перевищує 10 000 живців: постанова Наркомвнусправ УСРР від 24.04.1929 р. Збірник Узаконень та Розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України (далі – ЗЗРРСУУ).14.06.1929. № 9. Ст. 39.
14. О составлении и утверждении проектов планировки и социалистической реконструкции городов и других населенных мест СССР: постановление Центрального исполнительного комитета и СНК от 27.07.1933 г. № 70/1219. СЗРРКП.16.07.1933. 41. Ст. 243.
15. Про порядок затвердження проектів та розрахунків по капітальному будівництву: постанова РНК УРСР від 27.04.1937 р. ЗЗРРСУУ. 1937. № 25. Ст.106.
16. О проектах планировки городов и поселков РСФСР: постановление СНК РСФСР от 09.08.1945 г. № 488. СЗРРКП.
17. Про Порядок складання, погодження і затвердження проектів планировки міст і селищ УРСР: постанова Ради Міністрів (далі – РМ) УРСР від 15.06.1955 р. № 777. Збірник постанов УРСР. 1955. № 11–12. Ст. 59.
18. Строительные нормы и правила. Ч. 2. Раздел К. Планировка и застройка населенных мест. Нормы проектирования. СНиП II-К.2-62. Издательство литературы по строительству. М., 1967.
19. Инструкция по составлению проектов планировки и застройки городов. СН 345-66. Издательство литературы по строительству. М., 1966.

20. Ведомственные строительные нормы 38-82. Инструкция о составе, порядке разработке, согласовании и утверждении схем районной планировке, планировке и застройке городов, поселков, сельских населенных пунктов от 29.12.1982 г. URL: https://dnaop.com/html/41657_5.html
21. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень ДБН 360-92**: наказ Держкоммістобудування від 17.04.1992 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044481-92#Text>
22. Склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні ДБН Б. 1.1-14:2021: наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 30.12.2021 р. № 367. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/dbn-b.1.1-14_2021.pdf
23. Анисимов А.П., Юшкова Н.Г. Градостроительное право – новая отрасль в системе российского права. С. 23. URL: uristrus.narod.ru.
24. Алешин В. Развитие представления о социалистическом поселении в градостроительстве Украины в 1920-х – начале 1930-х годов: дис... канд. арх. наук. Київ, 1985. 178 с.
25. Болтанова Е.С. Эколого-правовые основы регулирования застройки земель зданиями и сооружениями в России: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.06. Нац. исслед. Томский гос. ун-т. Томск, 2015. С. 13.
26. Гаран О.В. Меседж щодо кодифікації законодавства у сфері містобудування. Збірник матеріалів конференції на тему: «Будівельне право: проблеми теорії і практики. Одеса, 2018. С. 15.
27. Диканский М. Постройка городов, их план и красота. Издание Н.П. Карбасникова. 1915. 308 с.
28. Дубелир Г. Планировка городов. 1910. 82 с.
29. Єрмоленко В.М. Містобудівне право в системі права України. «Право. Людина. Довкілля». 2019. № 4. Ч. 10. С. 85-94.

30. Ерхов А.В. Управление градостроительным комплексом в Российской Федерации (административно-правовой аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2007. 27 с.
31. Зиновьева О.А. Ведышева Н.О. Актуальные проблемы земельного градостроительного и природоресурсового права: учебное пособие. Москва : Проспект. 2020. С. 22.
32. Ізарова І.О. До питання кодифікації законодавства в сфері містобудування. Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. 2010. Вип. 47. С. 354–360.
33. Ізарова І.О. Містобудівне право як галузь права. Право України. 2011. №7. С. 229–234.
34. Квасніцька О.О. До питання містобудівного права як галузі національного законодавства. Збірник матеріалів конференції на тему : «Будівельне право: проблеми теорії і практики. Одеса, 2018. С. 25, 27.
35. Кнатц Б. Города-сады в связи с жилищным вопросом. 1918. 60 с.
36. Ковалевский Г. Большой город и города-сады: пособие для деятелей по городскому и земскому делу и студентов. 1916. 168 с.
37. Крассов О.И. Земельное право: учебник. 2-е изд., пересмотр. Москва : Норма. 2008. С. 382–410.
38. Крассов О.И. Экологическое право: учебник. 2-е изд., пересмотр. Москва : Нормаю 2008. С. 51.
39. Люкшин А.М. Строительное право как комплексная отрасль права. Бизнес, менеджментиправо. 2001. № 1(23). С. 32.
40. Макарчук В.С. Підзаконні нормативно-правові акти будівельної галузі Союзу РСР – завершальний етап першої п'ятирічки (1931-1932 рр.). Збірник матеріалів конференції на тему: «Будівельне право: проблеми теорії і практики. Одеса, 2018. С. 58.

41. Мещерякова С.В., Пирожков И.Г., Фролов С.А. Градостроительное право: история и современность. Учебное пособие. Тамбов. Издательство ФГБОУ ВПО «ТГТУ». 2016. С. 11.
42. Милютин Н.А. Проблема строительства социалистических городов. Основные вопросы рациональной планировки и строительства населенных мест СССР. М. : Государственное издательство. 1930. С. 22–4.
43. Орельская О. Новые идеи в градостроительстве 1920–1930-х годов и первый практический опыт в строительстве соцгородов. На примере соцгорода Автозавода в Нижнем Новгороде. 2009. Вип. 4. Градостроительство С. 44–9.
44. Петраковська О.С., Тацій Ю.О., Михальова М.Ю. Роль містобудівного права при регулюванні землекористування. Збірник матеріалів конференції на тему: «Будівельне право: проблеми теорії і практики. Одеса, 2018. С. 67.
45. Пирожкова И.Г. Строительное законодательство Российской империи: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Тамбов. гос. ун-т им. Г.Р. Державина. Тамбов, 2006. С. 19.
46. Ріпенко А.І. Містобудівне регулювання земельних відносин у містобудівному законодавстві України: тенденції та перспективи. Землевпорядний вісник. 2011. № 6. С. 38-41.
47. Ріпенко А.І. Концептуально-правові засади використання земель для містобудівних потреб : дис. ... докт. юрид. наук. 12.00.06. Одеса, 2020. С. 370.
48. Рыженков А.Я. Принципы градостроительного права: монография. Москва : Юрлитинформ, 2019. С. 15-16.
49. Стукаленко О.В. Місце будівельного права в системі права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 37(3). С. 25–27.

50. Стукаленко О.В. Концептуальні підходи до розуміння категорій «містобудівна діяльність» та «будівництво». Правова держава. Одеса, 2017. №28. С. 68.
51. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Містобудівне право у системі юридичних категорій. Збірник матеріалів конференції на тему: «Будівельне право: проблеми теорії і практики. Одеса, 2018. С. 19-20.
52. Цит. за: Косенкова Ю.Л. Советское градостроительство 1917-1941. 2018. М. : Прогрес-Традиция. С. 270.
53. Цит. за: Косенкова Ю.Л. Советское градостроительство 1917–1941. 2018. М. : Прогресс-Традиция. С. 24.
54. Шульга М.В., Ігнатенко І.В. Земельно-правові аспекти містобудівної діяльності. Збірник матеріалів конференції на тему: «Будівельне право: проблеми теорії і практики. Одеса, 2018. С. 78-79.

References

1. Zemelnyi kodeks Ukrainiskoi Sotsialistychnoi Radianskoi Respubliki: postanova Vseukrainskoho Tsentralnoho Vykonavchoho Komitetu vid 29.10.1922 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP220002?an=238>
2. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 r. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Pro osnovy mistobuduvannia: Zakon Ukrainy vid 16.11.1992 r. № 2780-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>
4. Pro planuvannia ta zabudovu terytorii: Zakon Ukrainy vid 20.04.2000 r. № 1699-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-14/ed20000420#Text>
5. Pro zemleustrii: Zakon Ukrainy vid 22.05.2003 r. № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>

6. Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 17.02.2011 r. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
7. Pro vnesennia zmin do Zemelnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv shchodo planuvannia vykorystannia zemel: Zakon Ukrainy vid 17.06.2020 r. № 711-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#n203>
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia systemy upravlinnia ta derehuliatcii u sferi zemelnykh vidnosyn: Zakon Ukrainy vid 28.04.2021 r. № 1423-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#Text>
9. Poriadku vedennia Derzhavnoho zemelnoho kadastru : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.10.2021 r. № 1051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-%D0%BF#Text>
10. Poriadok rozroblennia, onovlennia, vnesennia zmin ta zatverdzhennia mistobudivnoi dokumentatsii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.09.2021 r. № 926. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2021-%D0%BF#top>
11. Gradostroitelnyy kodeks RF: federalnyy zakon ot 29.12.2004 g. №FZ-191. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51040/89979f7faa05f196cf258aaeb14c24e1ebca03/
12. O rozplanirovanii i zastroyke selskikh poseleniy : postanovlenie Soveta Narodnykh Komissarov (dali – SNK) ot 31.08.1927 g. Sobranie Zakonov i Rasporyazheniy Raboche-krestyanskogo pravitelstva SSSR (dali – SZRRKP). 1927. № 93. St. 610. [in Russian]
13. Pro rechentsi skladannia plianiv naiavnoho roztashuvannia y proektiv plianuvannia mist i selyshch miskoho typu, ne peredbacheni v art. 1 postanovy RNK USSR z 14 chervnia 1928 r. ta liudnist yakykh perevyschuie 10 000 zhyvtsiv: postanova Narkomvnusprav USSR vid 24.04.1929 r.

- Zbirnyk Uzakonen ta Rozporiadzhen Robitnycho-Selianskoho Uriadu Ukrainy (dali – ZZRRSUU).14.06.1929. № 9. St. 39. [in Ukrainian]
14. O sostavlenii i utverzhdenii proektov planirovki i sotsialisticheskoy rekonstruktsii gorodov i drugikh naseleennykh mest SSSR: postanovlenie Tsentralnogo ispolnitelnogo komiteta i SNK ot 27.07.1933 g. № 70/1219. SZRRKP.16.07.1933. 41. St. 243. [in Russian]
  15. Pro poriadok zatverdzhennia proektiv ta rozrakhunkiv po kapitalnomu budivnytstvu: postanova RNK URSR vid 27.04.1937 r. ZZRRSUU. 1937. № 25. St.106. [in Ukrainian]
  16. O proektakh planirovki gorodov i poselkov RSFSR: postanovlenie SNK RSFSR ot 09.08.1945 g. № 488. SZRRKP. [in Russian]
  17. Pro Poriadok skladannia, pohodzhennia i zatverdzhennia proektiv planirovky mist i selyshch URSR: postanova Rady Ministriv (dali – RM) URSR vid 15.06.1955 r. № 777. Zbirnyk postanov URSR. 1955. № 11–12. St. 59. [in Ukrainian]
  18. Stroitelnye normy i pravila. Ch. 2. Razdel K. Planirovka i zastroyka naseleennykh mest. Normy proektirovaniya. SNiP II-K.2-62. Izdatelstvo literatury po stroitelstvu. M., 1967. [in Russian]
  19. Instruktsiya po sostavleniyu proektov planirovki i zastroyki gorodov. SN 345-66. Izdatelstvo literatury po stroitelstvu. M., 1966. [in Russian]
  20. Vedomstvennye stroitelnye normy 38-82. Instruktsiya o sostave, poryadke razrabotke, soglasovanii i utverzhdenii skhem rayonnoy planirovke, planirovke i zastroyke gorodov, poselkov, selskikh naseleennykh punktov ot 29.12.1982 g. URL: https://dnaop.com/html/41657_5.html
  21. Mistobuduvannia. Planuvannia i zabudova miskykh i silskykh poselen DBN 360-92** : nakaz Derzhkommistobuduvannia vid 17.04.1992 r. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044481-92#Text>
  22. Sklad ta zmist mistobudivnoi dokumentatsii na mistsevomu rivni DBN B. 1.1-14:2021: nakaz Ministerstva rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy vid

- 30.12.2021 r. № 367. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/dbn-b.1.1-14_2021.pdf
23. Anisimov A.P., Yushkova N.G. Gradostroitelnoe pravo – novaya otrasl v sisteme rossiyskogo prava. S. 23. URL: uristrus.narod.ru
24. Aleshin V. Razvitie predstavleniya o sotsialisticheskom poselenii v gradostroitelstve Ukrainy v 1920-kh – nachale 1930-kh godov: dis... kand. arkh. nauk. Kiïv, 1985. 178 s. [in Russian]
25. Boltanova Ye.S. Ekologo-pravovye osnovy regulirovaniya zastroyki zemel zdaniyami i sooruzheniyami v Rossii: avtoref. diss. ... dokt. yurid. nauk: 12.00.06. Nats. issled. Tomskiy gos. un-t. Tomsk, 2015. S. 13. [in Russian]
26. Garan O.V. Mesedzh shchodo kodyfikatsii zakonodavstva u sferi mistobuduvannia. Zbirnyk materialiv konferentsii na temu: «Budivne pravo: problemy teorii i praktyky. Odesa, 2018. S. 15. [in Ukrainian]
27. Dikanskiy M. Postroyka gorodov, ikh plan i krasota. Izdanie N.P. Karbasnikova. 1915. 308 s. [in Russian]
28. Dubelir G. Planirovka gorodov. 1910. 82 s. [in Russian]
29. Iermolenko V.M. Mistobudivne pravo v systemi prava Ukrainy. «Pravo. Liudyna. Dovkillia». 2019. № 4. Ch. 10. S. 85-94. [in Ukrainian]
30. Yerkhov A.V. Upravlenie gradostroitelnyim kompleksom v Rossiyskoy Federatsii (administrativno-pravovoy aspekt): avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk. Saratov, 2007. 27 s. [in Russian]
31. Zinoveva O.A. Vedysheva N.O. Aktualnye problemy zemelnogo gradostroitel'nogo i prirodoresursovoogo prava: uchebnoe posobie. Moskva : Prospekt. 2020. S. 22. [in Ukrainian]
32. Izarova I.O. Do pytannia kodyfikatsii zakonodavstva v sferi mistobuduvannia. Derzhava i pravo : Zbirnyk naukovykh prats. Yurydychni i politychni nauky. 2010. Vyp. 47. S. 354–360. [in Ukrainian]
33. Izarova I.O. Mistobudivne pravo yak galuz prava. Pravo Ukrainy. 2011. №7. S. 229–234. [in Ukrainian]

34. Kvasnitska O.O. Do pytannia mistobudivnoho prava yak haluzi natsionalnoho zakonodavstva. Zbirnyk materialiv konferentsii na temu : «Budivne pravo: problemy teorii i praktyky. Odesa, 2018. S. 25, 27. [in Ukrainian]
35. Knatts B. Goroda-sady v svyazi s zhilishchnym voprosom. 1918. 60 s. [in Russian]
36. Kovalevskiy G. Bolshoy gorod i goroda-sady: posobie dlya deyateley po gorodskomu i zemskomu delu i studentov. 1916. 168 s. [in Russian]
37. Krassov O.I. Zemelnoe pravo: uchebnik. 2-e izd., peresmotr. Moskva : Norma. 2008. S. 382–410. [in Russian]
38. Krassov O.I. Ekologicheskoe pravo: uchebnik. 2-e izd., peresmotr. Moskva : Normayu 2008. S. 51. [in Russian]
39. Lyukshin A.M. Stroitelnoe pravo kak kompleksnaya otrasl prava. Biznes, menedzhmentipravo. 2001. № 1(23). S. 32. [in Russian]
40. Makarchuk V.S. Pidzakonni normatyvno-pravovi akty budivnoi haluzi Soiuzu RSR – zavershalnyi etap pershoi piatyrichky (1931-1932 rr.). Zbirnyk materialiv konferentsii na temu: «Budivne pravo: problemy teorii i praktyky. Odesa, 2018. S. 58. [in Ukrainian]
41. Meshcheryakova S.V., Pirozhkov I.G., Frolov S.A. Gradostroitelnoe pravo: istoriya i sovremennost. Uchebnoe posobie. Tambov. Izdatelstvo FGBOU VPO «TGTU». 2016. S. 11. [in Russian]
42. Milyutin N.A. Problema stroitelstva sotsialisticheskikh gorodov. Osnovnye voprosy ratsionalnoy planirovki i stroitelstva naseleennykh mest SSSR. M. : Gosudarstvennoe izdatelstvo. 1930. S. 22–4. [in Russian]
43. Orejskaya O. Novye idei v gradostroitelstve 1920–1930-kh godov i pervyy prakticheskiy opyt v stroitelstve sotsgorodov. Na primere sotsgoroda Avtozavoda v Nizhnem Novgorode. 2009. Vip. 4. Gradostroitelstvo S. 44–9. [in Russian]

44. Petrakovska O.S., Tatsyi Yu.O., Mykhalova M.Iu. Rol mistobudivnoho prava pry rehuliuванні zemlekorystuvannia. Zbirnyk materialiv konferentsii na temu: «Budivne pravo: problemy teorii i praktyky. Odesa, 2018. S. 67. [in Ukrainian]
45. Pirozhkova I.G. Stroitelnoe zakonodatelstvo Rossiyskoy imperii: avtoref. diss. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01. Tambov. gos. un-t im. G.R. Derzhavina. Tambov, 2006. S. 19. [in Russian]
46. Ripenko A.I. Mistobudivne rehuliuвання zemelnykh vidnosyn u mistobudivnomu zakonodavstvi Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy. Zemlevporiadnyi visnyk. 2011. № 6. S. 38-41. [in Ukrainian]
47. Ripenko A.I. Kontseptualno-pravovi zasady vykorystannia zemel dlia mistobudivnykh potreb : dys. ... dokt. yuryd. nauk. 12.00.06. Odesa, 2020. S. 370. [in Ukrainian]
48. Ryzhenkov A.Ya. Printsipy gradostroitel'nogo prava: monografiya. Moskva : Yurlitinform, 2019. S. 15-16. [in Ukrainian]
49. Stukalenko O.V. Mistse budivnoho prava v systemi prava. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. 2016. Vyp. 37(3). S. 25–27. [in Ukrainian]
50. Stukalenko O.V. Kontseptualni pidkhody do rozuminnia katehorii «mistobudivna diialnist» ta «budivnytstvo». Pravova derzhava. Odesa, 2017. №28. S. 68. [in Ukrainian]
51. Kharytonov Ye.O., Kharytonova O.I. Mistobudivne pravo u systemi yurydychnykh katehorii. Zbirnyk materialiv konferentsii na temu: «Budivne pravo: problemy teorii i praktyky. Odesa, 2018. S. 19-20. [in Ukrainian]
52. Tsit. za: Kosenkova Yu.L. Sovetskoe gradostroitelstvo 1917-1941. 2018. M. : Progres-Traditsiya. S. 270. [in Russian]
53. Tsit. za: Kosenkova Yu.L. Sovetskoe gradostroitelstvo 1917–1941. 2018. M. : Progress-Traditsiya. S. 24. [in Russian]

54. Shulha M.V., Ihnatenko I.V. Zemelno-pravovi aspekty mistobudivnoi diialnosti. Zbirnyk materialiv konferentsii na temu: «Budivelne pravo: problemy teorii i praktyky. Odesa, 2018. S. 78-79. [in Ukrainian]